

Fricz Tamás – Halmy Kund – Orosz Tímea

Az SZDSZ-JELENSÉG

Liberalizmus Magyarországon a rendszerváltás idején

ANTOLÓGIA KIADÓ
LAKITELEK, 2018

Részletek a kötetből

Fricz Tamás – Halmy Kund – Orosz Tímea

Az SZDSZ-jelenség

*Liberalizmus Magyarországon
a rendszerváltás idején*

ANTOLÓGIA Kiadó
Lakitelek, 2018

RETÖRKI Könyvek 31.

Sorozatszerkesztő: **Bíró Zoltán**

*A könyv a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és
Archívum szakmai támogatásával készült*

Sorozatterv: **Illés Zoltán**

Korrektúra: **Agócs Sándor**

© RETÖRKI, 2018

ISBN: 978 615 5862 01 4

ISSN: 2064-4531

KIADÓ: ANTOLÓGIA Kiadó és Nyomda Kft.
Tel.: 76/549-045, e-mail: antologia@nepfolakitelek.hu

Tördelés/Nyomdai előkészítés: Kvaszta József
Tel.: +36 20 991-42-86, e-mail: kvaszta@jozsef.net

Tartalom

Bevezetés	13
Halmy Kund	
Tézisek az SZDSZ értékrendszeréről és magyar társadalmi jövőképeről	15
1. A 20. és a 21. század politikai rendszerének változásai	15
2. A liberalizmus magyar és európai történelmi hátterének egyik olvasata	21
3. A rendszerváltozás előzményei	25
4. Az SZDSZ a politikai palettán: megjelenése és korai politikai korszakai	27
5. Az SZDSZ politikai attitűdjei a '90-es évek elején – kommunistaellenesség?.....	31
6. Szemben a nemzeti gondolattal	34
7. Történelmi egyházak: visszaszorítás	39
8. A fő politikai ellenpont: a konzervativizmus.....	41
9. A legnagyobb mulasztás: a kommunista bűnök számmonkérésének elszabotálása.....	43
10. A stílus maga a párt. Öndefiníciós próbálkozások.....	49
11. A lényegi vonások összegzése.....	53
Tematikus szemelvények a dokumentumgyűjteményből	55
1. <i>Az SZDSZ öndefiníciójáról, belső küzdelmeiről, a belpolitikához való viszonyáról</i>	56

2. Társadalmi kérdésekről; ideológiáról, liberalizmusról.....	61
3. A nemzetállamról.....	64
4. A magyar múltról.....	66
5. A politikai ellenfelekről.....	70
6. A választásokról.....	72
7. A kultúráról.....	74
8. A gazdaságról.....	76
9. A jogállamról, emberi jogokról, kisebbségekről.....	79
10. Külpolitikáról.....	82
11. Szakpolitikáról.....	84
Az SZDSZ meghatározó személyiségei.....	86
<i>Kis János</i>	86
<i>Tamás Gáspár Miklós</i>	87
<i>Pető Iván</i>	88
<i>Magyar Bálint</i>	90
<i>Bauer Tamás</i>	92
<i>Kőszeg Ferenc</i>	93
<i>Solt Otília</i>	94
<i>Demszky Gábor</i>	95
<i>Rajk László</i>	96
<i>Tölgyessy Péter</i>	98
<i>Haraszi Miklós</i>	99
<i>Mécs Imre</i>	100
<i>Göncz Árpád</i>	101
<i>Tardos Márton</i>	102

<i>Dornbach Alajos</i>	104
<i>Kuncze Gábor</i>	106
<i>Szent-Iványi István</i>	107
<i>Fodor Gábor</i>	109
<i>Ungár Klára</i>	110
Irodalomjegyzék.....	111
Orosz Tímea	
Kritikai szemelvények az SZDSZ korai éveiből (1988–1990)	119
Bevezetés.....	119
Nemzet és nacionalizmus.....	120
Kelet-Közép-Európa.....	126
Erdély és a határon túli magyarság.....	142
1956 és a Kádár-rendszer.....	149
Az antiszemitizmus kérdésköre.....	160
Liberalizmus és SZDSZ.....	167
Záró gondolatok.....	179
Irodalomjegyzék.....	180
<i>Liberálisok munkái, 1988–1990</i>	180
<i>Pető Iván</i>	180
<i>Magyar Bálint</i>	181
<i>Kis János</i>	181
<i>Demszky Gábor</i>	183
<i>Hodosán Róza</i>	183

<i>Tölgyessy Péter</i>	183
<i>Juhász Pál</i>	184
<i>Tamás Gáspár Miklós</i>	185
<i>Konrád György</i>	187
<i>Gadó György</i>	188
<i>Szelényi Iván</i>	190
<i>Spiró György</i>	191
<i>Nádas Péter</i>	192
<i>Esterházy Péter</i>	192
<i>Bauer Tamás</i>	194
<i>Solt Ottilia</i>	195
<i>Nacionalizmus, patriotizmus</i>	195

Fricz Tamás

Milyen Magyarországot akart az SZDSZ?.....197

Az SZDSZ ideológiai-politikai
arculata a rendszerváltás éveiben..... 198

Ideológiai és világnézeti gyökerek.....210

DOKUMENTUMGYŰJTEMÉNY

Dokumentumok 1990-től	223
1. Az SZDSZ öndefiníciójáról, belső küzdelmeiről, a belpolitikához való viszonyáról	
Tamás Gáspár Miklós: <i>A Tölgyessy utca</i>	223
F. Havas Gábor: <i>A hatalom láthatatlan korlátai</i> <i>Interjú Kis Jánossal</i>	227
Nej György: <i>Minden réteg elitpártja?</i> <i>Interjú Tölgyessy Péterrel</i>	233
Tamás Gáspár Miklós: <i>Ecsetvonások Kis János arcképéhez</i>	237
Bauer Tamás: <i>Miért ne Pétert!</i>	249
Seres László: <i>Kintorna – Az SZDSZ válsága</i>	254
„Nem tudtam az alapítványról”.	
<i>Interjú Pető Ivánnal</i>	256
2. Társadalmi kérdésekről; ideológiáról, liberalizmusról	
Váradi Júlia: <i>Bolond író, aki nem liberális.</i> <i>Interjú Konrád Györggyel</i>	257
Ara-Kovács Attila: <i>A Soros-jelenség</i>	260
„Nagyjából egyetértek önnel...”	
Tamás Gáspár Miklós <i>öninterjúja</i>	261
3. A nemzetállamról	
Bauer Tamás: <i>Megint a címer</i>	265
Petri György: <i>Egy törvényre</i>	266
Kis János: <i>Túl a nemzetállamon</i>	266
4. A magyar múltról	
Köszeg Ferenc: <i>Legyen Justitia – vesszen a világ!</i>	283
Szente László: <i>Justitia és az ügynökök.</i>	

<i>Interjú Balás Istvánnal és Demszky Gáborral</i>	285
Rangos Katalin: <i>A bosszú méregfoga.</i>	
<i>Interjú Csepeli Györggyel</i>	288
Fodor Andrea: <i>Számonkérési próbálkozások, 1990–1993</i>	293
 5. A politikai ellenfelekről	
Fencsik Flóra: <i>Csurka, a vekker</i>	295
Megállapodás (<i>Az MDF–SZDSZ-„paktum”</i>).....	296
Kis János: <i>A megállapodás</i>	306
Pető Iván: <i>A demokrácia alapkérdéséről van szó</i>	309
 6. A választásokról	
Tamás Gáspár Miklós: <i>Új reformkor vagy új Horthy-korszak?</i>	312
Bauer Tamás: <i>Ki lesz itt?</i>	313
Bauer Tamás: <i>„...a paktum nem működik”</i>	315
<i>SZDSZ–MSZP koalíció sem kizárt</i>	317
 7. A kultúráról	
Kondor Katalin: <i>Az a jó, ha minél rosszabb?</i>	
<i>Interjú Spiró Györggyel</i>	319
Rádai Eszter: <i>Államelefánt a porcelánboltban.</i>	
<i>Interjú Fodor Tamással</i>	325
Székely Kecskés János: <i>A magyar kultúra erős és virágzik.</i>	
<i>Beszélgetés Fodor Gáborral</i>	325
 8. A gazdaságról	
Tardos Márton: <i>Szeressük a privatizációt!</i>	
<i>Az SZDSZ-es képviselő parlamenti hozzászólása</i>	329
Rádai Eszter: <i>A kárpótlás kárvallottjai. SZDSZ kontra Fidesz.</i>	
<i>Interjú Kósa Lajossal és Tardos Mártonnal</i>	333
Eörsi János: <i>A megerősökölés szükséges feltétele. Expo-ellenes SZDSZ-álláspont</i>	336
Eörsi János: <i>Privatizáljunk gyorsabban.</i>	
<i>Beszélgetés Greskovits Bélával, II.</i>	339

9. Jogállamról, emberi jogokról, kisebbségekről

Révész Sándor: <i>A „francia” nem létezik</i>	344
<i>A kisebbségek parlamenti képviseletéről</i>	
Eörsi István: <i>Az emberi jogok és a politika</i>	348

10. Külpolitikáról

Vajna János: <i>Irány: a gyakorlati transznacionalizmus</i>	351
--	-----

11. Szakpolitikáról

Cz. G.: <i>Az SZDSZ állampolgári jogon kíván gyest</i>	355
Bajai Gábor: <i>Nyomeltakarítás. A Szokai–Tocsik-ügy</i> <i>Nyomeltakarítás</i>	356

Dokumentumok 1988–1990	359
------------------------------	-----

Tamás Gáspár Miklós: <i>A nacionalizmus mint rejtjel és metafora</i>	359
Szelényi Iván: <i>A posztkommunizmus társadalmi ára</i>	370
<i>A közép-európai régiót fenyegető balkanizálódásról</i>	
Tamás Gáspár Miklós: <i>Magyarok és németek</i>	374
Tamás Gáspár Miklós: <i>A bozgor megszólal</i>	380
Tamás Gáspár Miklós: <i>Erdélyi múlt, román jelen, magyar jövő</i>	382
Tamás Gáspár Miklós: <i>Búcsú a baloldaltól</i>	392
Kis János: <i>Mit képvisel a Beszélő?</i> <i>Beszélő-est a Jurta Színházban</i>	413
Konrád György: <i>Magyar–zsidó számvetés, 1989 (I. rész)</i>	420
Gadó György: <i>Amit rováson kell tartani</i>	438
Tamás Gáspár Miklós: <i>Irányzatok az SZDSZ-ben</i>	439
Kis János: <i>Új reformkor vagy...?</i>	443
Kis János: <i>A rendszer ellenzékéből a kormány ellenzéke</i> <i>Beszéd az SZDSZ rendkívüli küldöttgyűlésén</i>	445
Kis János: <i>Európai orientáció vagy balkanizálódás?</i>	449

[...]

2. Társadalmi kérdésekről; ideológiáról, liberalizmusról

„A szélsőséges nacionalizmus, az irredentizmus, a vallási türelmetlenség és a rasszizmus vírusai nyugodtan szunnyadoztak a pártállam jégömbjében, és amikor ez olvadozni kezdett, új életre keltek, virilisen, virulensen, meg se kottyant nekik negyven vagy hetven év.”⁵⁵ (Eörsi István)

„Ezen belül érdekelt vagyok, hogy legyen a parlamentben egy olyan képviselői csoport, amely a szabadelvű eszméket magáévá tette. Ezt azért tartom különösképpen fontosnak, mert bolond, vagyis a maga ellensége az az író, aki nem liberális.”⁵⁶ (Konrád György)

„A választóvonal itt nem liberálisok és szociáldemokraták, liberálisok és – modern, nyugati értelemben vett – konzervatívok között húzódik. A fő ellentét az emberi jogok, a politikai pluralizmus, a tolerancia és a racionalitás híveit állítja szembe a legkülönfélébb kollektivisták, tekintélyelvű, populista, nacionalista eszmék híveivel.”⁵⁷ (Kis János)

„Szabad vállalkozás és szabad szakszervezetek: ez kell legyen a mi liberalizmusunk jelszava. Hogy erős lehessen, a mi liberalizmusunk szociálliberalizmus kell legyen.”⁵⁸ (Kis János)

„A demokratának fontosabb a többségi legitimitáció, a liberálisnak az egyéni szabadság. Én elsősorban liberális vagyok – valahol a Locke, Montesquieu, Burke, Benjamin Constant, Tocqueville, Élie Halévy, Von Mises, Raymond Aron, von Hayek sor végén kullogok –, ebből fakad az, amit a következő bekezdésben mondanom kell.”⁵⁹ (Tamás Gáspár Miklós)

⁵⁵ Eörsi István: Kitért a szabadság. *Beszélő*, 1990. április 14.

⁵⁶ Bolond író, aki nem liberális. Váradi Júlia beszélgetése Konrád Györggyel. *168 óra*, 1990. május 22., 21. o.

⁵⁷ Liberalizmus – ma. Kis János beszéde. *Beszélő*, 1990. szeptember 29., 4. o.

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ Tamás Gáspár Miklós. Van kiút? *Beszélő*, 1990. december 22. 7.o.

voltaképpen antiszemita. A másik oldalon meg azt híresztelték, hogy minden kommunista zsidó.”¹²⁹ (Szentágothai János)

„Ha a katolikus iskoláknak különleges kedvezményeket nyújt az állam, és így diszkriminatív módon búcsút int kötelező világnézeti semlegességének, akkor meghíúsítja a demokratikus egyházpolitikát, vagyis azt, hogy a polgárok akaratnyilvánításától függjön az egyházak támogatásának mértéke.

[...] És akkor felvonulnak – Ady szóképével élve – a csaholó hazafiak és a tősgyökeres népi-nemzeti demokrácia tilinkós álparasztjai, valamint egy álparaszt i dilekett újgazdagék számára köbe álmodó építész meg egy rózsadombi őstermelő, liberális férgek irtására alkalmas gázzal és akasztófakötéllel felszerelve. Aztán megállnak a kamerák előtt, vagy a náluk is hibbantabb újságírók gyűrűjében, és kórusban »rendőrminisztert« kiabálnak Kuncze Gáborra mutogatva, aki egy autokrata hagyományú és nem túl demokratikus szellemiségű testület élén mégiscsak őszinte demokrata. Ha már a párt belökte őt, mint valami új Dánielt, az oroszlánverembe, vagyis belügyminiszterségre kárhóztatta, akkor szívósan kellemetlenkedve támogassa is emberjogi, tehát politikai elkötelezettségével!”¹³⁰ (Eörsi István)

10. Külpolitikáról

„Az átlagos polgár számára pedig a fogyasztás parancsai már fontosabbak, mint a terület vagy az ideológia. Sem a teljes nemzeti függetlenség kívánalma, sem az ideológiai önhittség nem meghatározó motivációk a nyugati koalíció közvéleményének alakításában.”¹³¹ (Vajna János)

„Azt mondtuk korábban, hogy Magyarországon is ki kellene alakulnia a liberális minimumnak az egymással szemben álló pártok között. Németországban ez megvan. Ez tette lehetővé, hogy a liberálisok koalícióra lépjenek a konzervatívokkal, ahogy korábban a szociáldemokratákkal voltak koalícióban. [...]

¹²⁹ Gonosz indulatok ellen. Sente László interjúja dr. Szentágothai Jánossal. *168 óra*, 1991. április 30. 5. o.

¹³⁰ Eörsi István: Az emberi jogok és a politika. *Magyar Narancs*, 1997. november 20. 47. o.

¹³¹ Irány: a gyakorlati transznacionalizmus. Vajna János írása. *Beszélő*, 1991. október 26., 23. o.

Úgy tetszik, az SPD felismerte, hogy Petrasovics Anna pártja nem komoly partner, a jövőben inkább a parlamenti pártokkal kívánnak együttműködni.”¹³²
(Pető Iván)

„Tehát mi az autonómia-elképzeléseket támogatni tudjuk, azzal a megjegyzéssel, hogy ez szerintünk semmilyen mértékben nem érinti a határkérdést.

[...] A területi autonómia kérdése még nem fogalmazódott meg olyan formában, hogy az SZDSZ azt támogatni tudná. Volt egy teljesen kidolgozatlan székelyföldi autonómiaterv, de ehhez mi nem alakítottunk ki semmilyen álláspontot, mert az RMDSZ sem tekintette saját politikai célkitűzésének, és ez vonatkozik a Szlovákiában fölmerült, de ma már napirendről lekerült területi autonómia-elképzelésre is.”¹³³ (Szent-Iványi István)

„Mit üzen Clinton győzelme a magyar politika számára? Egyebek között azt, hogy a külpolitika »sikerágazatként« való beállításával önmagában nem lehet választást nyerni. S különösen akkor nem, ha ez a taktika nálunk egyúttal tökeellenes és etatista politikával, valamint társadalmi érzéketlenséggel, úri göggel és nacionalizmussal párosul. Antall József megvívhatja a maga Öböl-háborúját Bősért, de a választási sikerhez ez kevés lesz 1994-ben. A Bush-adminisztráció bukásában az Antall-kormány saját politikai jövőjét pillanthatja meg. Csak legyen benne elég méltóság – vagy legalább úri tisztesség – lovagiasan veszíteni.”¹³⁴ (Bozóki András)

„A NATO-ellenesség másik, végzetesebb központja a szűkagyú nacionalizmus. Saját frázisaikba belebutuló politikusok a nemzetet féltik az integráció minden formájától. Holott a nemzet már régóta csak történelmi képződményként és kulturális fogalomként létezik. Nemzetgazdaság? Magyarország exportjának 70 százaléka már most multinacionális vállalatok buzgalmának eredménye. Régi futballsztárjaink nemzeti hősök voltak – a maiak internacionális árucikkek lennének, ha tudnának focizni. A pénz, az áru és az információk nem

¹³² „Hasonló helyzetekben hasonlóképpen reagálunk.” Pető Iván az SZDSZ-frakció küldöttségének bonni útjáról. *Beszélő*, 1991. április 27. 13. o.

¹³³ Az SZDSZ aláírna. Interjú Szent-Iványi Istvánnal. *Köztársaság*, 1993/1, 85. o.

¹³⁴ Bozóki András: A beat-nemzedék elnöke. *HVG*, 1993. január 9., 65. o.

ismerik az országhatárokat. Az integráció a valóságban is áttetszővé varázsolja őket. Letűnőben van a nemzetállamok napja.”¹³⁵ (Eörsi István)

„A történetek végül is alaposan átszabták a pártpolitikai erőteret, és a változások nyertese ezúttal az SZDSZ lett – talán annak jutalmaként, hogy egyedül ez a párt állt ki plakátokkal is a NATO-csatlakozás mellett.”¹³⁶ (Marián Béla)

11. Szakpolitikáról

„Megalakult az Országos Közoktatási Tanács, melynek felállításánál már kizárólag pártpolitikai szempontokat vettek figyelembe, és elkezdődött az a titkos – de legalábbis bizalmas – munka, melynek eredménye a most elkészült ’koncepció’. [...] A koncepció egyrészről rögzíti a világnézeti semlegességet mint kiindulópontot, másrészről viszont a nevelésügy, az ’általános erkölcsi’ értékek bevonása a törvény hatáskörébe eleve kizárja e semlegesség következetes érvényesítését.”¹³⁷ (Horn Gábor)

„Az írott és elektronikus sajtó azért hatalmi ágazat, mert a maga jogán részesül belőle (és ezzel hozzájárul a drasztikus hatalomfelfogás megszelídítéséhez). Most érkeztem el a félreértés lényegéhez. Miért forszírozzák mégis a sajtó és a Tévé-Rádió megszállását a kormánypártok? Mert félreértik a sajtó és különösen a tömegkommunikáció szerepét és lehetőségét. Olyan meggyőző erőt tulajdonítanak neki, amivel egyáltalán nem rendelkezik.”¹³⁸ (Vitányi Iván)

„Azt is fel kell ismerni, hogy a sajtó, lényege szerint ex offi, mindig liberálisabb, mint a kormány. Ez akkor is így van, és így lett volna nálunk is, ha történetesen liberális párt kerül kormányra. És a tény nem jelent veszélyt a jelen kormányzatra sem, amely tételesen vállalja – a maga értelmezésében – a liberalizmust.”¹³⁹ (Vitányi Iván)

¹³⁵ Eörsi István: Nyilvános válasz. *Magyar Narancs*, 1997. augusztus. 28. 39. o.

¹³⁶ Marián Béla: Sikeres népszavazás, erősödő SZDSZ. *Magyar Narancs*, 1997. november 27., 20. o.

¹³⁷ Horn Gábor: Tanború. *Beszélő*, 1991. december 14. 30. o.

¹³⁸ Vitányi Iván: Egy félreértés anatómiája. *Köztársaság*, 1992/20, 62. o.

¹³⁹ Uo. 63. o.

[...]

belül elnöke a radioaktív hulladékokkal foglalkozó nemzeti projekt megvitatására és végrehajtásának figyelemmel kísérésére alakult, az 1993–1994. évi privatizációs tevékenységet vizsgáló, valamint tagja a Vám- és Pénzügyőrség tevékenységében feltár hiányosságok megszüntetésének elősegítésére alakult albizottságoknak. Ő vezette az SZDSZ gazdasági munkabizottságát is. Az Európai Szabadkereskedelmi Társulás Parlamenti Képviselők Bizottságában meghívottként tevékenykedő magyar küldöttség tagja volt.¹⁵⁸

Dornbach Alajos

1936. január 21-én született Ózdon. Édesapja Dornbach Gyula (1911). Édesanyja Kisbenedek Sarolta (1913–1967). Két testvére van: Gyula (1933) és Mária (1946). 1950–1951-ben az egri papnevelő intézetben kisszeminarista. A tanév befejezése után a kecskeméti Piarista Gimnázium növendéke lett, 1954-ben érettségizett. Bölcsésznek készült, de adminisztratív okokból átirányították a jogi fakultásra, így 1958-ban az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán szerzett diplomát. Ekkor már határozott célja volt, hogy ügyvédként dolgozzon. 1958 és 1964 között a Gyöngyösi Ügyvédi Munkaközösség ügyvédjelöltje, a szakvizsga után, 1964-től 1974-ig ugyanott ügyvéd. Többek között Lengyel József írói hagyatékát kezelte, és éveken át Károlyi Mihályné ügyvédje volt. 1956. október 23. után a budapesti egyetem jogi karán forradalmi bizottsági tag, október 28-ától két napig rendőr, majd nemzetőr volt. Bátyja a miskolci egyetem diákszabványjének egyik vezetője lett, emiatt több mint másfél éves börtönbüntetésre ítélték. Ő maga sem kerülhette el a letartóztatást: 1959. november 13-ától 1960. január 13-áig vizsgálati fogságban tartották. Az Ügyvédi Kamarába csak 1964 októberében léphetett be.

Az 1960-as évek elejétől folyamatos baráti kapcsolatot tartott az ötvenhatosok egy körével (Donáth Ferenc, Eörsi István, Andorka Rudolf, Gáli József). Ügyvédként kezdettől fogva képviselést vállalt kényesnek minősített politikai, munkaügyi és emberi jogi perekben. A Charta '77 tagjaival szolidaritást vállaló nyilatkozat aláíróinak, a Szegényeket Támogató Alap tagjainak és a szamizdatot kiadóknak is ingyen vállalta a védelmét. 1983-ban a New-York-i székhelyű Soros Alapítvány és az MTA együttműködési szerződésének egyik létrehozója, 1983 és 1990 között Soros György magyarországi jogi képviselője volt; sokáig a Soros Alapítvány kuratóriumának alelnöke. 1988 elején Vásárhelyi Miklós megbízásából eljárást indított a Nagy Imre-per felülvizsgálatára, és még abban

¹⁵⁸ <http://www.parlament.hu/kepviselo/elet/t059.htm>

az évben kezdeményezte a Standard-per felülvizsgálatát is. Mindkét per-újrafelvételi eljárásában a korábban elítéltek védője volt. 1988. májusban alapító tagja a Tudományos Dolgozók Demokratikus Szakszervezetének és a Szabad Kezdeményezések Hálózatának. 1988. júniustól a Történelmi Igazságtétel Bizottság (TIB) jogi szekciójának vezetője. A TIB alapítása után négy társával – Göncz Árpád, Forintos György, Litván György, Zimányi Tibor – együtt ő dolgozta ki a szervezet részletes programját. Az 1989. június 16-ai gyűlést tartás egyik szervezője. 1989. februártól a TIB képviselőjeként részt vett az Igazságügyi Minisztérium politikai ítéletek semmisségéről szóló törvényjavaslatának előkészítésében. 1990 tavaszán lemondott viselt tisztségeiről, a továbbiakban nem vett részt a szervezet munkájában, 1992 márciusában pedig, mivel nem értett egyet a TIB új vezetőségének politikájával, kilépett a szervezetből. 1994-ben a koncepciók perének természetének dokumentálására *The Secret Trial of Imre Nagy* címmel könyvet adott ki a Praeger Kiadó (London) gondozásában.

1988. novemberben az SZDSZ alapító tagja. Az 1990. évi országgyűlési választásokon szűkebb lakóhelyén, Budapest 1. sz. választókerületében (I–II. kerület) indult, a második fordulóban Bánffy György (MDF) mögött a második helyen végzett, mandátumát pártja budapesti listáján szerezte. 1990. augusztus 3-án az országgyűlés alelnökévé választották. 1991 késő őszen, az SZDSZ vezetési válságának idején személyisége és tekintélye alapján az elnöki posztra jelölték. Az 1991. november 23-án megtartott elnökválasztó küldöttgyűlésen a szavazatok 38 százalékát megszerezve alulmaradt, de a második legnagyobb szavazataránnyal (87%) az új ügyvivői testület tagja lett. Választott párttisztviseléséről 1992. február végén, mivel nem látott lehetőséget az eredményes munkára, lemondott. Pető Iván elnökké választásakor tért vissza a párt legfelső vezetésébe, az 1992. november 13-ai tisztújításon ismét ügyvivővé választották, az új összetételű testület médiaszakértője lett. Az 1994. évi országgyűlési választásokon ismét Budapest 1. sz. választókerületében indult, s a második fordulóban a konzervatív pártok összefogásával ezúttal Csóti György (MDF) előzte meg. Mandátumát újra a budapesti területi listáról (2.) szerezte. 1994. június 28-tól az önkormányzati és rendészeti állandó bizottság alelnöke. Az SZDSZ 1994. októberi tisztújító küldöttgyűlésén a harmadik legjobb eredménnyel ismét ügyvivő lett. 1995. január 21-én a szavazatok kétharmadával az SZDSZ Országos Tanácsának elnökévé választották.¹⁵⁹

[...]

¹⁵⁹ <http://www.parlament.hu/kepviselo/elet/d090.htm>

[...]

- „Nagyjából egyetértek önnel...”: Tamás Gáspár Miklós öningerjűja. *HVG*, 1993. december 25. 38. o.
- „Nem tudtam az alapítványról”. Miniinterjú Pető Ivánnal. *Magyar Narancs*. 1997. február 13. 18. o.
- Ara-Kovács Attila: A Soros-jelenség. *Beszélő*, 1991. augusztus 3. 43. o.
- Az MSZP és a szabad demokraták. *Beszélő*, 1991. július 6. 34. o.
- Az SZDSZ aláírná – kisebbségi program. Interjú Szent-Iványi Istvánnal. *Köztársaság*, 1993/1, 84. o.
- Az SZDSZ állampolgári jogon kíván gyest. *Népszabadság*, 1994. február 14.
- Az SZDSZ állásfoglalása a médiáról. *Népszabadság*, 1994. január 12. 10. o.
- Bajai Gábor: Nyomeltakarítás. A Szokai–Tocsik-ügy. *Magyar Narancs*, 1997. február 20., 16. o.
- Bauer Tamás: „...a paktum nem működik”. *Beszélő*, 1991. szeptember 7., 8.
- Bauer Tamás: Ki lesz itt? *Beszélő*, 1990. október 20., 6.
- Bauer Tamás: Kiscsoportos parlament. *Beszélő*, 1991. április 6., 4.
- Bauer Tamás: Kótyavetye. *Beszélő*, 1990. június 9. 19. o.
- Bauer Tamás: Megint a címer. *Beszélő*, 1990. június 30., 3.
- Bauer Tamás: Miért ne Pétert! *Beszélő*, 1991. november 23., 12.
- Bossányi Katalin: Soha nem volt ennyire bizonytalan a növekedés. Beszélgetés Inotai Andrással, Köves Andrással és Vértés Andrással. *Népszabadság*, 1994. január 8., 11.
- Bozóki András: A beat-nemzedék elnöke. *HVG*, 1993. január 6., 65, 9.
- Cs. Molnár: Korai Búcsú? *Beszélő*, 1990. szeptember 29., 29.
- Csepeli György: A nemzet értelme és értelmisége. *Köztársaság*, 1992/22, 62.
- Csoóri Sándor: Nappali Hold. *Hitel*, 1990. szeptember 5.
- Csurka István: Apák és fiúk. *Magyar Fórum*, 1990. március 31.
- Dutka Judit: Jó szándékú emberek közössége. A magyarországi szabadkőművesek. *Köztársaság*, 1993/2, 26.
- Eörsi István: Az emberi jogok és a politika. *Magyar Narancs*, 1997. november 20.
- Eörsi István: Kultúra és politika. *Beszélő*, 1998. március, 113.
- Eörsi István: Nyilvános válasz. *Magyar Narancs*, 1997. augusztus 28., 38.
- Eörsi János: A megerősökölés szükséges feltétele. Expo-ellenes SZDSZ-álláspont. *Beszélő*, 1991. május 11., 14.
- Eörsi János: Privatizáljunk gyorsabban. Beszélgetés Greskovits Bélával, II. *Beszélő*, 1991. július 20., 31.

[...]

[...]

A Szabad Demokraták Szövetsége az egykori Szabad Kezdeményezések Hálózatának jogutódja, amely a Monori találkozó után, az MDF megalakulására adott egyfajta reakció volt, és az volt a célja, hogy a legkülönbözőbb politikai csoportok működjenek együtt akkor még az állampárttal szemben.³⁷ TGM úgy fogalmaz ugyan, hogy bizonyos politikai stílusok nem kerültek be a pártba, ami számukra veszteség („*ebbe sajnos minden rokonszenves álláspont és magatartás nem fér bele*”), de az nem derül ki a szerző soraiból, hogy nagyon sokan egyszerűen nem akartak bekerülni ebbe a körbe. Igen sokat lobbiztak a Hálózat tagjai az ellenzéki összefogás megteremtéséért, hogy a szamizdat körök minden vonulata (pl. közöttük az *Inconnu* csoport, amely már a Társadalmi Szerződés megfogalmazásával sem értett egyet) ebben a szervezetben fogjon össze, de ezt végül nem sikerült tető alá hozniuk. A Hálózat tehát végül nem az lett, mint aminek az alapítói eredetileg szánták. Ennek következtében TGM úgy látta, hogy az SZDSZ-nek meg kell találnia a saját stílusát és hangját.

A Szabad Kezdeményezések Hálózatában, illetve utána az SZDSZ-ben végül csak a volt demokratikus ellenzék tagjai maradtak, de az első demokratikus választások közeledtével ez már nem jelenthetett TGM szerint önálló politikai identitást. Jelentett azonban egy igen gazdag közös politikai tapasztalatot, informális összetartozást és életre szóló barátságokat, mindezzel együtt azonban léteztek a párt tagjai között igen lényeges elvi különbségek is (TGM kiemeli, hogy ő maga nagyon sok kérdésben nem ért egyet Haraszti Miklóssal, Kis Jánossal, Kőszeg Ferencsel és Solt Ottiliával), amelyek a párton belül különböző irányzatok kialakulását eredményezték már a kezdet kezdetén. Ezekben az irányzatokban mindenképpen közös érték a nacionalizmus elutasítása, bár TGM hozzáteszi, hogy ebben a kérdésben mások az erdélyi és budapesti hangsúlyok, amellyel saját erdélyi származására és a határon túli magyarsággal foglalkozó írásaira utal. Ezen kívül az SZDSZ elutasít minden „*Európa-ellenes, „szlavofil” romantikát, a tekintélyelvű és antiliberalis szemléletet, a világnézeti, érzelmi és közéleti intoleranciát*”.

Az irányzatokra visszatérve, TGM szerint igen erős az SZDSZ-en belül az 1956-os hagyományok képviselője, amely azonban más pártoknak is sajátja volt a fordulat idején. Az SZDSZ tagjai között a forradalom résztvevőit és 1956 hagyományait **Eörsi István**, Mécs Imre és Vásárhelyi Miklós képviselték. És ezen a ponton szeretnénk beemelni egy Szabó Miklóssal készített interjút,

[...]

³⁷ Tamás Gáspár Miklós: Irányzatok az SZDSZ-ben. *Szabad Demokraták*, 1989, 3. sz., 3.

[...]

Tíz – a sajtónak ki nem szívárogatott – név röppent fel és szállt alá csak azért, hogy változzon má' valami arc ott fönt; ha már októberben nem tudták megbuktatni Pető Iván pártelnököt, most megpróbálták megfűrni Pető Iván frakcióvezetőt. „Nyilván úgy látták, valakinek el kell vinnie a balhét” – mondta a Narancsnak Pető. Nem jött be. A tanácskozáson 53:8 arányban Pető maradt a frakcióvezető, Hack Péter, Gaál Gyula és Horn Gábor személyében pedig három, lojálisan koalíciókritikus helyetttest is kapott. A héttagú frakcióvezetésbe került még az a Szalay Gábor is, aki explicit koalícióellenessége miatt január végén visszalépett az ügyvivői testületi tagságtól. Értésülésünk szerint egyébként Wekler menesztése nem függ össze sem gazdasági ügyekre való pártigazgatói rálátásával, sem azzal, hogy megpendítette a „nyitást jobbra”, pedig nincs is kihez nyitni.

A frakcióülésen, úgy tudjuk, konszenzus alakult ki abban, hogy az Ügyet le kell már végre zárni, és a hátralevő másfél évben az MSZP mellé szorult kényszerpozícióból is hatékony törvényhozási offenzívát kell nyújtani az elbizonytalanodott SZDSZ-választótábor számára, egyértelművé téve, hogy a pártnak továbbra is fontos például az alkotmányozás, a szigorú összeférhetetlenség, a korrupció elleni fellépés, a kisebb és olcsóbb törvényhozás. Megkönnyítheti a munkát, hogy az OT-ülésen megtárgyalt 200 oldalas belső anyag alapjaiban végül is nem tartja sikertelennek az SZDSZ eddigi kormányzati teljesítményét. Ezt az offenzívát a pártnak sürgősen meg kell kezdenie, ha nem akar még nagyobb cőreszt: a Marketing Centrum legutóbbi felmérése szerint az SZDSZ a Fidesz és az FKgP utáni harmadik helyre csúszott le azon a tabellán, amely azt firtatja, hogy ön mely pártokat látná szívesen a következő kormánykoalícióban? Az is érdekes, hogy az SZDSZ-támogatók 41 százaléka még mindig a Fideszt látná szívesebben a következő koalícióban, mint az MSZP-t (24%) – a Fidesz-támogatók pedig az SZDSZ-t éppúgy elfogadnák (22%), mint az FKgP-t (23%) vagy a KDNP-t (25%). Marián Béla, a Marketing Centrum igazgatója kérdésünkre elmondta: politikai átrendeződés megy végbe, amelynek következményeként három politikai pólus jött létre az MSZP, az FKgP és a Fidesz körül. Az SZDSZ a jelek szerint már nem önálló pólusképző erő, miután '94-es választóiknak csak 47 százalékát tartották meg – ez a trend azonban nem a Tocsik-üggyel, hanem a népszerűtlen Bokros-csomaggal kezdődött. Szavazóik egy része (15%) a Fideszhez vándorolt, a többség bizonytalan. Márpedig ez a bizonytalan réteg biztonságra vágyik, nem vevő a radikalizmusra. A kampány nagyrészt a csalódottak visszahódításáról fog szólni. Addig pedig nem lesz mindegy, hogyan zárja le az SZDSZ az ÁPV-ügyet az után, hogy a januári OT-ülésen Kis János, Eörsi István és sokan mások morális öntisztulást sürgettek. Kérdés ugyanis: elfogadja-e a bázis (valamint a vasárnap leszavazott „radikálisok”), hogy Szentkúti Károly képviselő javaslatával szemben sem etikai bizottság elé nem kerülnek a tavalyi sikertelen fundraising-kísérlet felelősei (már ha ez az volt), sem nagyobb rálátása nincs senkinek a párt körüli cégéletre. Márpedig ha valami elég egyértelműen kiderült a legutóbbi hetekben, az az, hogy – Magyar Bálint

novemberi *Narancs*-nyilatkozatával szemben – igenis létezik valamiféle SZDSZ-közeli szatellitcég- és alapítványi halmaz (Utilitas, Paint Invest, Ragtime Rt., Európai Magyarorszáért Alapítvány, Társadalmi Párbeszéd Alapítvány, Politikai Tudományok Intézete stb.), amely felé és felől követelési–tartozási pénzek áramlanak, és vannak „SZDSZ-közeli vállalkozók” (Bernhardt Barnabás, Budai György, Virág Attila), akik a jelek szerint a megoldatlan pártfinanszírozási struktúrára tekintettel úgy próbálnak segíteni a magyar liberalizmuson, ahogy csak lehet. (Vagy ahogy nem.) Érdekes helyzet mindenesetre, hogy prominens SZDSZ-vezetők, köztük Pető Iván (lásd a vele készült interjút), a *Narancs*nak úgy nyilatkoztak: ők nem is tudtak a Társadalmi Párbeszéd Alapítvány létezéséről, csak György Péter esztéta és exkurátor (lapunk korábbi főmunkatársa) *A Hét*-beli nyilatkozatából tájékoztak arról, hogy a TPA három év alatt nem is működött, ehhez képest viszont a Tocsik-sikerdíjből 64 millió forintot kapott. Az 1993-ban Virág Attila által alapított média- és PR-alapítvány másik kurátorát, Tompa Imre újságíróat egyébként február 1-jei hatállyal „közös megegyezéssel” menesztették a *Népszavától*, főként mivel a *Világgazdaságból* kellett megtudniuk kurátorságát. Kérdés viszont, kinek van rálátása az „SZDSZ-közeli” vállalkozások tevékenységére, így ki tudja megakadályozni, hogy egy függetlenített szabad demokráta pénzszerző mozgásba lendüljön, ha úgy látja: buli van Aprajafalván. Egy magát és sok más embert megnevezni nem kívánó SZDSZ-ügyvivő kérdésünkre elmondta: ő úgy tudja, nincs valamiféle kidolgozott pártstratégia a válság kezelésére, és nincs is értelme annak, hogy a frakció „fentről”, tehát az Országos Tanácstól vagy az Ügyvivői Testülettől várjon kész válaszokat. „Ez az ügy az MSZP érintettségétől eltérően nem egy rendszer része, hanem baleset – igaz, súlyos baleset.”

„Nem tudtam az alapítványról”⁷

Interjú Pető Iván pártelnökkel, frakcióvezetővel

Magyar Narancs: A frakcióülésen ön sürgette annak megfogalmazását, milyen politikai üzenettel lehetne túllépni a mostani válságon. Mi lehetne ez az üzenet?

Pető Iván: Én nem beszélnék válságról. A mostani helyzetben azt tartanám fontosnak, hogy megfogalmazzuk az érdemi mondanivalónkat – nem önmagunkkal, hanem az ország ügyeivel kapcsolatban. Az elmúlt időszak összefüggéseit az SZDSZ figyelmét, energiáját a Tocsik-ügyben felmerült vádak egyértelmű elháríthatatlansága határozta meg. Ahogy Eörsi István fogalmazott a legutóbbi OT-ülésen: büszke arra, hogy olyan párthoz tartozik, amelynek van lelkiismerete. Én azt képviselem, hogy amit erről az ügyről tudni lehet, azt megosztottuk az SZDSZ belső közvéleményével,

⁷ „Nem tudtam az alapítványról”. Interjú Pető Ivánnal. *Magyar Narancs*. 1997. február 13. 18. o.

ebben semmi olyan nincs, ami titok volna. Annyiban praktikus lenne magunk mögött hagyni az evvel való foglalkozást, hogy a sopánkodástól nem jutunk előbbre.

M. N.: Azt is megosztották az SZDSZ belső közvéleményével, hogy milyen cégek, alapítványok mozognak a párt körül? Prominens SZDSZ-vezetőktől hallottam, hogy nem is tudtak a Társadalmi Párbeszéd Alapítvány létezéséről.

P. I.: Én se tudtam arról, hogy van Társadalmi Párbeszéd Alapítvány, hiszen nekem semmi közöm ehhez. Szatellit SZDSZ-cégekről sem tudok. Az, hogy az SZDSZ-szel kapcsolatban álló személyek milyen gazdasági tevékenységet végeznek, milyen cégekben vannak benne, és hogy milyen kapcsolat van e cégek között, ez semmiképpen nem nevezhető SZDSZ-es gazdasági tevékenységnek. Ugye felmerült a gyanú, hogy egyesek közpénzeket nyúltak le. Én csak azt tudom mondani, amit már a nyilvánosság előtt is elmondtam: én senkinek nem adtam és nem is fogok adni felhatalmazást közpénzek pártcélú felhasználására vagy párt felé terelésére. Itt ez a kérdés, nem pedig az, hogy vannak-e például alapítványi magánadományok pártok körül.

M. N.: Nem kellett volna radikálisabban elhatárolódnia az „SZDSZ-közeli vállalkozóktól”? Például etikai bizottság elé vinni az ügyet?

P. I.: Én az első pillanattól kezdve azt képviseltem, hogy magánszemélyekkel kapcsolatban nem lenne helyes, ha a jogi normákat nem vennénk figyelembe. Az ártatlanság vélelme most már agyonrágott formula, de megillet mindenkit. Az, hogy valakit megvádolnak valamivel, nem járhat olyan következménnyel, hogy automatikusan ki kell vágni, felelősségre kell vonni. Az normális, ha valaki ilyenkor felfüggeszti a pártbéli tevékenységét (mint tette Virág Attila és Bernhardt Barnabás – S. L.), hiszen vizsgálat alatt áll. Ennél több lépés azonban indokolatlan, hiszen ilyen alapon naponta minden megvádolt képviselő tevékenységét fel kéne függeszteni. Egy csak emocionálisan vagy politikai megfontolásokból motivált elhatárolódás azonban még súlyosabb, kellemetlenebb látszatot teremt, mint ami valójában van.

2. Társadalmi kérdésekről; ideológiáról, liberalizmusról

Bolond író, aki nem liberális⁸

Hóhéért kiált az elítélt A gondolatnak ne legyen bírója

Ellenzéki, emigráns, politikus – egy író meggyőződésének, magatartásának és cselekvéseinek háromszavas summázata. Az író persze főként írásra hivatott. Akkor is, ha tennivalói megsokasodnak. Konrád Györgynek most annyival, hogy [...]

⁸ Váradi Júlia: Bolond író, aki nem liberális. Interjú Konrád Györggyel. *168 óra*, 1990. május 22., 21. o.

Eörsi István³⁴*Az emberi jogok és a politika*

November 8-án, szombaton délután három óra tájban egy könyvtárosnő ismerősöm – nevezzük F.-nek – a Bástya mozi előtt könnyű érintést észlelt, majd konstataálta, hogy nyitva van a kezításkája. Mivel az utolsó két évben, amióta Pesten él, háromszor rabolták ki az utcán, tudta, hogy mire gyanakodjon. Előtte egy fiatalember sietett a zebra felé. Utánaugrott, elkapta, és „Tolvaj!-t kiáltott. Akkor már látta, hogy a nyitott táskából eltűnt kisebb táskája pénzével, útlevelével, irataival. Felbukkant egy másik fiatalember is, „Miért kiabál? – kérdezte –, engedje már el, nem lopott ez semmit. Miközben F. a második számú fickó felé fordult, az első számú eldobta a táskát, és ki akarta magát tépni F. kezéből, hogy átsiessen a zebrán. F. azonban nem engedte el, és tovább kiabált, miközben szerencséjére a közlekedési lámpa pirosra váltott, és megindult a körút kocsiaradata. F. üvöltve ráncigálta a tolvajt, a második fiatalember ráncigálta F.-et, a járókelők nagy számban és gondosan elfordított fejfel közlekedtek mellettük a körúton. Egyszer csak két rendőr ugrott ki egy autóból, és elkapta a két alakot. Aztán mindhármukat betessékelték a kocsiba, és meg sem álltak a Dózsa György úti rendőrkapitányságig. Itt egy idősebb tiszt és egy fiatalabb beosztott nyolc-tíz civil jelenlétében – akik F. szerint mint feljelentők tartózkodtak a helyiségben – néhány gyors kérdés után hihetetlen vehemenciával verni kezdte a két tolvajt. Ezek eleinte széken ültek, és a gyomrukba kapták az ütéseket, utána pedig a földre kerültek, és ott folytatódott a kihallgatás. A gyanúsítottak üvöltöttek, a második számú azt bizonygatta, amit már az autóban is, hogy ő nem is ismeri az elkövetőt, most látja először. F. tiltakozott a verés ellen, mire a jelenlévő ügyfelek nekitámadtak, hogy miért védi a tolvajokat, úgy kell nekik, megérdemlik. Ezek a brutális fellépést helyeslő ügyfelek szerintem ugyanazt az állampolgári mentalitást képviselték, mint az elfordított fejű járókelők a Bástya mozi előtt. F.-et felvezették az emeletre, ahol egy markáns küllemű rendőr hallgatta ki, akitől elmondása szerint félt. „Magyarok voltak?” – kérdezte tőle a rendőr. „Nem hallja, hogy magyarok, hát nem magyarul kiabálnak?” „Nem így értem – mondta a rendőr –, azt kérdeztem, magyarok-e vagy cigányok.” F. megnyugtatta, hogy nem cigányok, majd tiltakozott a hatósági megkülönböztetés ellen, mire kihallgatója ráüvöltött. „Velem ne kiabáljon – mondta F. –, egyrészt nem én vagyok a gyanúsított, másrészt ha én volnék, se túrném ezt a hangot.” „Úgy kell nekik – mondta a rendőr, én is szegény gyerek voltam, mégse küldött le az anyám a térre lopni. A jegyzőkönyv felvétele után F. hazamehetett, de a rendőr megkérte, hogy maradjon otthon, hátha még szembesítésre kerül sor. „Nem biztos, hogy szükség lesz rá, lehet, hogy megpuhulnak.”

[...]

³⁴ Eörsi István: Az emberi jogok és a politika. *Magyar Narancs*, 1997. november 20.

[...]

elkerülhetetlen velejárója. Pláne a mi esetünkben. Az SZDSZ elvégre az egykori Hálózat jogutódja, amelynek bevallott célja volt a legkülönbébb politikai csoportok együttműködése. Az SZDSZ megalakulásakor számosan kimaradtak az egykori Hálózat tagjai közül, különösen fájdalmas szerintem a Bajcsy-Zsilinszky Társaság tisztviselőinek (Morvay Lászlónak, Ruttkay Leventének, Zétényi Zsoltnak) a hiánya.

Ők föltehetőleg a Kisgazda Pártban találnak majd szellemi és közéleti otthonra. Nem követett bennünket az SZDSZ-be a volt demokratikus ellenzék plebejus-radikális szárnyának többsége sem, az, amely a *Demokrata* és a *Hiány* c. szamizdat lapok köré, illetve a Republikánus Körben csoportosul. Ami kezdetben csak az átalakulás módjával való elégedetlenségnek tetszett, mára politikai értelmet nyert: bizonyos politikai stílusok nem kerültek át hozzánk, sem az Inconnu művészcsoport dadaista akcionizmusa, sem az egykori kisgazdák, sem Miszlivetz Ferenc újbaldalósága, sem Bába István konzervativizmusa. Ezek kétségtelenül veszteségek számunkra – de az SZDSZ-nek mint politikai mozgalomnak saját stílusra van szüksége, saját arcélre és önazonosságra: ebbe sajnos minden rokonszenves álláspont és magatartás nem fér bele.

A mai SZDSZ-ben politikai eredetét tekintve egyetlen régebbiről ismert szubkultúra ismerhető föl: a volt demokratikus ellenzék kezdeményezőinek értelmiségi csoportja – azonban ez sem jelent ma már politikai identitást, legföljebb azonos politikai tapasztalatot, az üldöztetés, a kemény szembenállás, a félkonspiratív módszerek, az alkalmi koalícióteremtés tapasztalatát. Elvek tekintetében a demokratikus ellenzék vezető képviselői mindig is különböztek egymástól, bár ilyen-olyan formában mind a demokratikus szocializmus eszméi felől érkeztek a radikalizmushoz és liberalizmushoz, illetve ezek különféle válfajaihoz. A másik politikai szubkultúra, amelynek erőteljes a képvisellete, az '56-os nemzedéké (de persze ők más mozgalmakban is megtalálhatók). A forradalom olyan egykori résztvevői, mint Eörsi István, Mécs Imre, Vásárhelyi Miklós és mások, vezetőink között vannak: nekik a valódi demokratikus politizálás ünnepnapjairól és a megtorlásról vannak döntő fontosságú tapasztalataik, amelyeket hasznosíthatunk.

Ám nem véletlenül szóltam itt politikai szubkultúráról. Ezek nem politikai irányzatok. Régi barátságunk és szolidaritásunk ellenére ma kevés kérdésben értek egyet Haraszi Miklóssal, Kis Jánossal, Kőszeg Ferencsel vagy Solt Ottiliával. Noha az ellenzék (a „másként” gondolkodók) nehéz évtizedének – legalábbis számomra – főemelő emlékeit semmi sem moshatja el, közöttünk is, akár más miliók emberei számára, elérkezett a klasszikus európai politikai elkülönöződés ideje. Ma már nem pusztán a főnálló éles bírálata a föladat. Az sem elég erős kapocs, hogy valamennyien elutasítjuk a nacionalizmust (bár ebben is talán mások az erdélyi, mint a budapesti hangsúlyok), az sem, hogy nem kedveljük az Európa-ellenes „szlavofil” romantikát, a tekintélyelvű és antiliberalis szemléletet, a világnézeti, érzelmi és közéleti intoleranciát.

Véleményem szerint dicséri az SZDSZ-t, hogy akár más európai politikai mozgalmakban, kialakultak benne a „balszárny” és „jobbszárny” csírái. Ha az SZDSZ majdan párttá alakul, ami föltehetőleg be is fog következni, nyilván középpárt lesz, a kiszegzáktól balra, a szocdemektől jobbra.

Minden középpárt szükségképpen és kivétel nélkül bal- és jobbszárnyának valaminő egyensúlyán nyugszik. Az, hogy ez a két áramlat egyre jobban körvonalaázódik, voltaképpen megnyugtatóan mutatja, hogy a középpártjelleg egyre erősebb az SZDSZ-ben.

Megkezdődtek az európai hétköznapok.

Az SZDSZ Tanácsának legutóbbi ülésén a különböző politikai áramlatok már markánsan kirajzolódtak. (Hadd jegyezzük meg, hogy az összes új ellenzéki – „alternatív” – mozgalmak közül csak a FIDESZ-nek és az SZDSZ-nek van választott vezetősége, ha a szakszervezeteket és a baráti köröket stb. nem számítjuk. A többiek önmagukat nevezték ki, és nem sietnek ezen változtatni.) Világossá vált, hogy mozgalmunkban – illetve a vezetőségben – van demokratikus szocialista, illetve radikális, és van szabadelvű-konzervatív irányzat. A szocdemek és a kiszegzák potenciális szövetségeseire lelhetnek közöttük. Az is világos, hogy a „baloldal” a jelenlegi összetételű vezetőségben többségre számíthat. Szakítva az elmúlt évek, sőt az elmúlt év ellenszenves gyakorlatával, meg kell nevezni az egyes áramlatok képviselőit. Úgy látom, hogy Kőszeg Ferenc, Magyar Bálint, Solt Otilia és Szabó Miklós az SZDSZ-baloldalt jeleníti meg, Gadó György, Göncz Árpád, Szent-Iványi István és e sorok írója pedig az SZDSZ-jobboldalt. Elképzelhetőnek tartom azt is, hogy olyan személyiségek, mint Mécs Imre, Radnóti Sándor, Tardos Márton, Vásárhelyi Miklós valahol a középpárti „centrumban” helyezkedjenek el.

Tudom, hogy e kérdésben nyilatkozni berzenkedést vált ki. A kommunista uralom évtizedei kompromittálták a klasszikus politikai fogalmakat, sőt Magyarországon elfelejtették eredeti értelmüket. Ez már nem tarthat sokáig.

De mi is az ellentét lényege? Az SZDSZ-baloldal ahhoz a koncepcióhoz áll közelebb, amelyet Nyugat-Európában szocialistának, az Egyesült Államokban (számmunkra zavarba ejtő módon) „liberálisnak” neveznek. Súlyt fektet az egyenlőség követelésére, lényegesnek tarja a társadalmi igazságosság garanciáit, beépítené az államrendbe az intézményesített szociálpolitikát (a szegények és diszkriminált kisebbségek védelmét), rokonszenvez a szabad szakszervezetek széles körű társadalmi befolyásának elgondolásával, sokat tart a helyi önkormányzatok felől. Nincs elvi kifogása a demokratikus társadalmi ellenőrzés alá helyezett állami („társadalmi”, „köz”-) tulajdonnal szemben, az újabb tulajdonformák között nem tagadja meg rokonszenvét a szövetkezeti és önigazgatási elképzelésektől, bár nem piacellenes, és nem óhajtaná adminisztratív korlátozások kordájában tartani a magántőkét.

Az SZDSZ-jobboldal egyértelműen piacbarát. Bár a jelenlegi magyarországi tőkeszegénység körülményei között kénytelen óvatosnak lenni, köntörfalazás

nélkül a reprivatizálást tartja célravezető megoldásnak, bár az autonóm tulajdonformák szövetkezeti változata ellen sincs kifogása. Mivel a jobbszárny szabadelvű, ezért igen élesen antietatista („état” franciául államot jelent; tehát az állam nagymérvű társadalmi túlhatalma ellen vagyunk), tervezésellenes és antidirigista (a „dirigizmus” francia eredetű szakkifejezés, a széles körű állami beavatkozás szinonimája).

Éppen ezért még a szociálpolitikát sem óhajtáná az állam kezébe adni. A szabadelvű-konzervatív szárny ellenzi a szakszervezetek és a helyi önkormányzatok túlzott hatalmát. Ez utóbbi olyan zsarolási helyzeteket teremthet, amelyek korlátozzák a választópolgárokból álló teljes nemzet politikai szabadságát. Az SZDSZ-jobbszárny a parlament egyeduralmát csak független bíróságokkal kívánja ellensúlyozni; az elkerülhetetlen minimumra kívánja szorítani a jogszabályok és a kormányzati döntések számát; laza jogi szabályozást óhajt, amely nem köti meg túlságosan a jövő nemzedék kezét.

A Tanács ülésén kiderült, hogy a két álláspont között nemcsak kell, de lehet is értelmes kompromisszumot létrehozni. Fölszólalásomban azt mondtam, hogy a magyarországi szegénység tényei nem engedik meg, hogy a szociálpolitika kérdésében dogmatikusak legyünk – sínylődő honfitársainkon lehetőleg azonnal segíteni kell, akkor is, ha ennek nem föltétlenül a legjobb formája a garantált létminimum, akkor is, ha ennek az engedménynek vannak veszélyei. A reprivatizálás, Magyarán a kapitalizmus kérdésében is lehetnek átmeneti és köztes megoldások – a piac logikája (ha érvényesül!) úgy is a magántulajdon túlsúlya felé tereli majd a magyar gazdaságot.

A részletek kimunkálása a programbizottságra vár, amely nyilván lojálisan kivitelemi majd a Tanács intencióit, tekintetbe veszi az elhangzott érveket, amelyek között nem is említettem a főleg Vargha János által képviselt környezetvédelmi szempontokat. Külpolitikai kérdésekben végül egyetértettünk. Célunk a semleges Magyarország, ennek időzítése azonban taktikai kérdés.

Eörsi István azt mondta a vitában, hogy ha a programból hiányozni fognak a szocialista gondolatvilág elemei, kénytelen lesz kiválni az SZDSZ-ből. Hasonlót mondhattam volna magam is a szabadelvű-konzervatív (nyugati, nem „orosz” értelemben konzervatív) eszmevilágról. Ez idő szerint nincs oka a kilépésre. A szakadás veszélye minden középpárt átka: de ez teszi a középpártokat izgalmassá, szellemileg élénkké, az állandó nézetütközések érdekes terepévé.

Nem fogunk unatkozni.

[...]